

Кіблик Д. В.,
аспірант

Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка

МЕТА ТА ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

PURPOSE AND MAIN DIRECTIONS OF FORMATION AND IMPLEMENTATION OF STATE POLICY REGARDING ENSURING THE RIGHTS AND FREEDOMS OF PERSONS WITH DISABILITIES

Мета статті полягає в розкритті сутності та змісту мети та основних напрямів формування та реалізації державної політики щодо забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю. У статті визначено мету державної політики щодо забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю, яка є основоположним елементом будь-якої діяльності, що окреслює та завчасно визначає сутнісно-змістовний компонент механізму її здійснення, виконує спрямовуючу функцію й зумовлює вибір оптимального інструментарію відносно бажаного в майбутньому результату. Запропоновано у межах державної політики щодо забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю розрізняти загальну, стратегічну та функціональну мету. Загальна мета полягає у забезпеченні прав і свобод осіб з інвалідністю, тобто створенні надійних умов для повноцінного здійснення та належної реалізації такими особами своїх прав і свобод, а також їх утвердження, охорона та захист. Стратегічна мета полягає у повноцінному задоволенні потреб осіб з інвалідністю нарівні з іншими громадянами, послідовне створення безбар'єрного середовища, забезпечення комплексної соціальної інклюзії, подолання дискримінації, гарантування належного соціального і правового захисту, розвиток охорони здоров'я, поліпшення умов життєдіяльності тощо. Функціональна мета полягає у попередженні, своєчасному виявленні і вирішенні назрілих проблем у сфері забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю. З'ясовано, що напрями державної політики щодо забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю ґрунтуються на зовнішньополітичних і внутрішньодержавних чинниках, тобто визначаються на основі як міжнародних документів, світової практики і стандартів, так і з урахуванням вітчизняних обставин. Запропоновано напрями державної політики щодо забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю систематизувати шляхом поділу на: 1) напрями на основі забезпечення прав; 2) напрями на основі забезпечення свобод; 3) напрями щодо окремих категорій осіб з інвалідністю; 4) напрями комплексні; 5) напрями, зумовлені актуальними викликами.

Ключові слова: особи з інвалідністю, державна політика щодо забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю, мета державної політики, напрями державної політики, адміністративно-правові засади.

The purpose of the article is to reveal the essence and content of the purpose and main directions of formation and implementation of state policy to ensure the rights and freedoms of persons with disabilities. The article defines the purpose of state policy to ensure the rights and freedoms of persons with disabilities, which is a fundamental element of any activity that outlines and determines in advance the substantive component of the mechanism of its implementation, performs a guiding function and determines the choice of optimal tools. It is proposed to distinguish between general, strategic and functional goals within the framework of the state policy on ensuring the rights and freedoms of persons with disabilities. The overall goal is to ensure the rights and freedoms of persons with disabilities, ie to create reliable conditions for the full exercise and proper exercise of such rights and freedoms by such persons, as well as their establishment, protection and defense. The strategic goal is to fully meet the needs of people with disabilities along with other citizens, consistently create a barrier-free environment, ensure integrated social inclusion, overcome discrimination, ensure adequate social and legal protection, develop health care, improve living conditions and more. The functional goal is to prevent, identify and address pressing problems in the field of ensuring the rights and freedoms of persons with disabilities. It was found that the directions of state policy to ensure the rights and freedoms of persons with disabilities are based on foreign and domestic factors, ie determined on the basis of international documents, world practice and standards, and taking into account domestic circumstances. It is proposed to systematize the directions of the state policy on ensuring the rights and freedoms of persons with disabilities by dividing them into: 1) directions on the basis of ensuring the rights; 2) directions based on ensuring freedoms; 3) directions for certain categories of persons with disabilities; 4) complex directions; 5) areas due to current challenges.

Key words: persons with disabilities, state policy on ensuring the rights and freedoms of persons with disabilities, purpose of state policy, directions of state policy, administrative and legal principles.

Постановка проблеми. З моменту проголошення незалежності й до сьогодні внутрішня політика України стосовно забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю продовжує існувати як вагомий стратегічний напрям цілеспрямованої діяльності держави. Вона реагує на виклики, модернізується та зумовлює глобальні процеси щодо оновлення концепцій сприйняття інвалідності, впровадження передових світових практик і стандартів, розвитку нормативно-правової бази, збільшення ступеня інклюзії в соціумі, мінімізації бар'єрності, протидії дискримінації, створення середовища рівних прав і можливостей, вдосконалення механізмів підтримки, гарантування соціального захисту, надання соціальних послуг та низки іншого.

Водночас формування та особливо реалізація державної політики щодо забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю – це складний, багатовекторний і цілеспрямований процес, що обов'язково має мету, завдання та здійснюється на основі багатьох принципів. При цьому ця системна субполітика держави диференціюється на вузькоорієнтовані напрями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання мети та напрямів формування та реалізації державної політики у різних сферах для вітчизняної науки не нові, адже неодноразово розглядалися у працях вчених різних галузей знань, зокрема, в роботах В. Авер'янова, О. Валецького, Т. Дракохруст, Г. Зубка, А. Куліша, В. Комзюка, Д. Кошикова, А. Матвійчука, С. Мосьондза, В. Настюка, Р. Опацького, Д. Приймаченка, С. Стеценка, Д. Тихомирова, В. Тертички, В. Тригубенка, Г. Чанишевої, Р. Щокіна й інших. Проте в контексті забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю ці питання предметно не досліджувались, а лише дотично мали місце в працях Я. Божко, В. Кондратенка, К. Міщенко, В. Петрусевич, Є. Соболя й інших.

Формулювання цілей статті. Мета статті – розкрити сутність та зміст мети та основних напрямів формування та реалізації державної політики щодо забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю.

Виклад основного матеріалу. Ключовим елементом кожної політики, субполітики держави є мета. З'ясування мети слід розглядати як один із найсуттєвіших моментів, що дозво-

ляє визначити напрями будь-якої діяльності, а також її кінцевий результат. При цьому суттєво, що мета формується на початкових етапах та окреслює всю подальшу стратегію досягнення відповідних цілей.

Наявність мети для діяльності, як влучно вказує А. Голубов, є системно-організуючим фактором, який надає їй логічної спрямованості, цілісності, зумовлює вибір сил і засобів її виконання, забезпечує її ефективність та результативність, сприяє отриманню нової якості діяльності, можливості оцінювання її результатів тощо [1, с. 58]. Тому логічним вбачається, що без визначеної мети діяльність, в тому числі щодо формування та реалізації державної політики, загалом втрачає свій зміст.

Семантично мета (з лат. meta – ціль, межа) – це те, до чого хтось прагне, чого хоче досягти; ціль [2, с. 236]. Тобто слова «мета» та «ціль» є синонімами, хоча на практиці мета зазвичай окреслює загальну спрямованість діяльності, а ціль її конкретизує та задає відповідний вектор. Так, наприклад, В. Авер'янов у контексті аналізу природи соціального управління вказує на елемент цілевстановлення, тобто визначення напрямів спільної діяльності, її проміжних і кінцевих результатів, заради досягнення яких і здійснюється управлінський вплив. Також вчений наголошує на практичній цілеспрямованості цілевстановлення, оскільки цілі управління обов'язково пов'язані з потребами практики [3, с. 72–73]. Вказане з об'єктивних підстав можна екстраполювати й на сферу державної політики, адже її цілі зумовлені широким спектром людських потреб.

Відтак можна сказати, що мета державної політики щодо забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю відображає як загальні, так і конкретні цілі, яких необхідно досягти у результаті формування та реалізації цієї субполітики.

Водночас у довідковій літературі визначається, що мета – це ідеальне передбачення результату діяльності, що виступає її регулятором. Для неї характерні дві особливості: по-перше, мета є моделлю майбутнього результату, початковим образом, до якого рухається об'єкт; по-друге, вона виступає як варіант задоволення потреби, сформований з кількох альтернатив [4, с. 385]. Отже, мета є основоположним елементом будь-якої діяльності, що

окреслює та завчасно визначає сутнісно-змістовний компонент механізму її здійснення, виконує спрямовуючу функцію й зумовлює вибір оптимального інструментарію відносно бажаного в майбутньому результату.

Водночас вважаємо, що бажаний результат державної політики, в тому числі щодо забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю, варто розуміти не лише як конкретні, одиничні досягнення у цій сфері чи їх сукупність, а й загалом ідеальний стан, який покликана створити і забезпечити така системна та впорядкована діяльність спеціальних суб'єктів публічної влади.

Серед ознак, що характеризують категорію «мета», науковці насамперед виокремлюють такі: а) мета відіграє роль рушійної сили, яка спонукає до діяльності; б) мета є не тільки каталізатором діяльності, а й фактором, що існує та впливає на весь хід діяльності; в) мета активно впливає на організацію та структуру діяльності; г) мета спонукає до пошуку найбільш оптимальних засобів та способів діяльності; г) мета виконує функцію керівних засад, що упорядковують та регулюють діяльність [5, с. 133]. Окрім цього, варто доповнити, що належно сформована мета повинна бути чіткою, реальною та досяжною.

Водночас у контексті нашого дослідження під час формування мети державної політики щодо забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю слід враховувати її дуальну природу, адже ця субполітика поєднує в собі основний зміст соціальної та гуманітарної політики держави.

Так, метою соціальної політики держави є досягнення добробуту й розвитку населення, а також заохочення прагнення до соціального прогресу; забезпечення стабільного функціонування суспільства, досягнення суспільної злагоди та соціальної цілісності, належного рівня життєдіяльності людей [6, с. 29]. У широкому розумінні, метою соціальної політики є створення умов для формування, розвитку та оптимального функціонування соціальних відносин, всебічного розкриття, реалізації творчого соціального потенціалу людини, особистості, її сутнісних сил, а також для задоволення людиною соціальних потреб та інтересів, освоєння соціальних цінностей, підтримки в суспільстві соціальної злагоди, стабільності

та соціальної цілісності, самовідтворюваного, самодостатнього рівня соціодинаміки, соціального прогресу [7, с. 66].

Свою чергою гуманітарна політика держави має на меті максимально розкрити потенціал кожної людини, створити гідні умови для реалізації усіх її інтелектуальних і творчих можливостей [8, с. 180]; створити умови для повноцінного гуманітарного розвитку суспільства, розкриття і збагачення його інтелектуального потенціалу, забезпечення всебічної духовнотворчої реалізації особистості та необхідної для цього соціодинаміки освіти, науки, мистецтва, літератури та інших складників духовного життя [7, с. 436].

Таким чином, окреслюючи мету політики, закономірно акцентується увага на загальному добробуті, забезпеченні певної стабільності, створенні належних умов для оптимального функціонування суспільства та всіх сфер його життєдіяльності. Через призму категорій «створення умов» і «забезпечення» мету окремих видів (підвидів) державної політики визначає й законодавець. Зокрема, у Законі України «Про основні засади молодіжної політики» від 27.04.2021 р. № 1414-IX закріплено, що метою молодіжної політики є створення умов для самореалізації та розвитку потенціалу молоді в Україні, підвищення рівня її самостійності та конкурентоспроможності, забезпечення активної участі молоді в суспільному житті [9]; у Законі України «Про засади державної регіональної політики» від 05.02.2015 р. № 156-VIII метою державної регіональної політики проголошено створення умов для динамічного, збалансованого розвитку України та її регіонів, забезпечення їх соціальної та економічної єдності, підвищення рівня життя населення, додержання гарантованих державою соціальних стандартів для кожного громадянина незалежно від його місця проживання [10].

Відтак загальна мета державної політики щодо забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю – це забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю, тобто створення надійних умов для повноцінного здійснення та належної реалізації такими особами своїх прав і свобод, їх утвердження, охорона та захист.

Водночас сутнісно-змістовний аналіз ключових категорій дозволяє також визначити

стратегічну мету державної політики щодо забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю. Так, стратегічною метою цієї субполітики є повноцінне задоволення потреб осіб з інвалідністю нарівні з іншими громадянами, послідовне створення безбар'єрного середовища, забезпечення комплексної соціальної інклюзії, подолання дискримінації, гарантування належного соціального і правового захисту, розвиток охорони здоров'я, поліпшення умов життєдіяльності, створення гармонійного та якісного нормативно-правового базису тощо. Іншими словами, стратегічна мета державної політики щодо забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю характеризує ідеальний стан загального добробуту, якого потрібно досягти шляхом її формування та реалізації.

Принагідно також, що будь-яка державна політика має на меті своєчасно виявляти назрілі проблеми розвитку суспільства, аналізувати їх, установлювати причини виникнення, складність, суперечливість і знаходити шляхи розв'язання [11, с. 51]. Тому вважаємо, що, окрім вищезазначеного, державна політика щодо забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю має функціональну мету, яка полягає в попередженні та вирішенні відповідних проблем.

Проте лише визначення мети не означає її реалізацію, адже втілення сформульованої мети передбачає утворення належних передумов для цього. Тобто процес реалізації мети має не тільки ідеальний, а більшою мірою реальний характер, що пов'язано з деталізацією мети певної діяльності до такого рівня, на якому кожна загальна мета трансформується в чітко визначений обсяг робіт – завдання [5, с. 135–136]. Водночас мета політики зумовлює визначення відповідних напрямів, які систематизують таку діяльність держави та забезпечують виконання завдань. Так, Є. Соболев вказує, що окреслення у меті напрямів діяльності органів публічної влади сприяє визначенню завдань, за допомогою яких кожний з елементів мети буде структурований та реалізований на практиці [12, с. 160]. Отже, будь-яка мета досягається шляхом виконання низки детермінованих нею завдань, які своєю чергою культивуються в межах окремих вузькоорієнтованих напрямів.

Напрями державної політики щодо забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю нині є сформованою категорією. Вони ґрунтуються на зовнішньополітичних і внутрішньодержавних чинниках, тобто визначаються на основі як міжнародних документів, світової практики і стандартів, так і з врахуванням вітчизняних обставин.

Так, з метою проведення послідовної державної політики щодо забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю Верховна Рада України 16.12.2009 р. ратифікувала Конвенцію про права осіб з інвалідністю і Факультативний протокол до неї. Тому Україна як держава-учасниця взяла на себе низку обов'язків у цій сфері, в тому числі й стосовно виконання її мети та стратегічних цілей, які загалом узгоджуються з тими, що ми визначили вище.

Водночас Конвенція про права осіб з інвалідністю постатейно закріпила близько тридцяти ключових векторів, які мають забезпечувати та реалізовувати держави-учасниці, серед яких: а) напрями, пов'язані зі сферами життєдіяльності, конкретними правами та свободами осіб з інвалідністю – рівність і недискримінація; просвітно-виховна робота; доступність; індивідуальна мобільність; свобода та особиста недоторканність; рівність перед законом; доступ до правосуддя; абілітація та реабілітація; освіта; праця та зайнятість; здоров'я; достатній життєвий рівень та соціальний захист; участь у політичному, суспільному, культурному житті; право на життя; недоторканність приватного життя; повагу до дому та сім'ї; доступ до інформації та інші; б) напрями щодо жінок і дітей з інвалідністю [13]. Відтак зазначені вище напрями стали пріоритетними для нашої держави й екстраполувались до низки нормативних документів органів публічної влади. Зокрема, такі напрями та визначені в їх межах конкретні завдання закріплюються в Національних планах дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю.

Іншим прикладом є Стратегія Ради Європи про права осіб з інвалідністю на 2017–2023 роки, яка на основі прав закріплює п'ять пріоритетних напрямів, які мають забезпечуватись всіма державами-членами, а саме: 1) рівність і недискримінація; 2) підвищення обізнаності; 3) доступність; 4) визнання

рівності перед законом; 5) свобода від експлуатації, насильства та жорстокого поводження [14].

Майже аналогічні напрями державної політики щодо забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю зумовлені й «Глобальними цілями сталого розвитку до 2030 року», проголошеними резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25.09.2015 р. № 70/1, а також іншими програмними документами ООН. Так, шляхом їх аналізу можна виокремити, зокрема, сім пріоритетних напрямів діяльності для держав: 1) доступність; 2) залученість (комплексна інклюзія); 3) рівність; 4) працевлаштування і зайнятість; 5) освіта та навчання; 6) соціальний захист; 7) здоров'я [15; 16, с. 6].

Отже, напрями державної політики щодо забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю зумовлюються низкою міжнародних документів. Своєю чергою Україна імплементує на національні норми та стандарти у вітчизняне законодавство та забезпечує їх гармонізацію. Відтак профільні закони та нормативні акти фактично дублюють наведені вище напрями відповідної субполітики. Як приклад, зі змісту Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» від 21.03.1991 р. № 875-ХІІ вбачається, що основними векторами діяльності держави у цій сфері є: 1) доступність (комплексна безбар'єрність); 2) охорона здоров'я; 3) соціальний захист; 4) реабілітація; 5) освіта; 6) праця та зайнятість; 7) культура, фізична культура і спорт; 8) залученість (комплексна інклюзія) тощо [17].

Водночас означені пріоритетні напрями державної політики щодо забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю є доволі об'ємними та зазвичай диференціюються на інші, більш вузькі вектори. Наприклад, доступність або безбар'єрність як напрям, що окреслює підходи формування та реалізації досліджуваної субполітики відносно забезпечення безперешкодного доступу до різних сфер життєдіяльності, поділяється на фізичну, інформаційну, цифрову, суспільно-громадську, освітню, економічну безбар'єрність [18]. Аналогічно можуть диференціюватися й інші напрями.

У цьому контексті також принагідно зазначити, що залежно від наявних викликів у системі напрямів державної політики щодо забез-

печення прав і свобод осіб з інвалідністю можуть формуватися принципово нові вектори. Як приклад, в останніх доповідях Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини вказується про надмірний вплив пандемії COVID-19 на осіб з інвалідністю, зокрема через перешкоди, пов'язані зі ставленням, середовищем та інституціями; про особливі труднощі реалізації прав громадян на сході України (у зв'язку з військовою інтервенцією Російської Федерації) та тимчасово окупованому Криму; про ризики та негативний вплив для осіб з інвалідністю через зміни клімату. Тому актуальна державна політика щодо осіб з інвалідністю включає відповідні напрями, які акцентують на специфічних завданнях, що потребують особливої уваги та якісного виконання.

Зі свого боку, враховуючи розгалуженість державної політики щодо забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю, пропонуємо систематизувати її напрями таким чином:

1) напрями на основі забезпечення прав – щодо прав на життя, захист і безпеку; на рівний правовий захист; на доступ до правосуддя; на свободу й особисту недоторканність; на захист особистої цілісності; на самостійний спосіб життя й залучення до місцевої спільноти; на індивідуальну мобільність; на недоторканність приватного життя; на повагу до дому та сім'ї; на освіту; на працю та зайнятість; на здоров'я тощо;

2) напрями на основі забезпечення свобод – стосовно свобод від катувань і жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання; від експлуатації, насилля та наруги; на пересування; на висловлення думки та переконань;

3) напрями щодо окремих категорій осіб з інвалідністю – діти, жінки, особи похилого віку, особи з інвалідністю внаслідок війни й інші;

4) напрями комплексні – рівність і недискримінація; просвітньо-виховний (підвищення обізнаності); доступність; абілітація та реабілітація; соціальний захист; комплексна інклюзія тощо;

5) напрями, зумовлені актуальними викликами – забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю в умовах пандемії COVID-19; кліматичних змін; військових дій тощо.

Висновки. На основі проведеного дослідження можна зробити такі висновки.

1. Мета є основоположним елементом будь-якої діяльності, що окреслює та завчасно визначає сутнісно-змістовний компонент механізму її здійснення, виконує спрямовуючу функцію й зумовлює вибір оптимального інструментарію відносно бажаного в майбутньому результату.

2. У межах державної політики щодо забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю доцільно розрізняти загальну, стратегічну та функціональну мету.

Загальна мета полягає у забезпеченні прав і свобод осіб з інвалідністю, тобто створенні надійних умов для повноцінного здійснення та належної реалізації такими особами своїх прав і свобод, а також їх утвердження, охорона та захист.

Стратегічна мета полягає у повноцінному задоволенні потреб осіб з інвалідністю нарівні з іншими громадянами, послідовному створенні безбар'єрного середовища, забезпеченні комплексної соціальної інклюзії, подоланні дискримінації, гарантуванні належного соціального і правового захисту, розвитку охорони здоров'я, поліпшенні умов життєдіяльності, створенні

гармонійного та якісного нормативно-правового базису тощо. Іншими словами, стратегічна мета державної політики щодо забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю характеризує ідеальний стан загального добробуту, якого потрібно досягти шляхом її формування та реалізації.

Функціональна мета полягає у попередженні, своєчасному виявленні і вирішенні назрілих проблем у сфері забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю.

3. Напрями державної політики щодо забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю ґрунтуються на зовнішньополітичних і внутрішньодержавних чинниках, тобто визначаються на основі як міжнародних документів, світової практики і стандартів, так і з урахуванням вітчизняних обставин.

4. Ураховуючи розгалуженість державної політики щодо забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю, її напрями доцільно систематизувати шляхом поділу на: 1) напрями на основі забезпечення прав; 2) напрями на основі забезпечення свобод; 3) напрями щодо окремих категорій осіб з інвалідністю; 4) напрями комплексні; 5) напрями, зумовлені актуальними викликами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Голубов А. Мета діяльності органів дізнання та досудового слідства з розслідування кримінальних справ. *Юридична наука і практика*. 2011. № 1. С. 57–63.
2. Тлумачний словник української мови; А. Івченко. Харків : Фоліо, 2002. 540 с.
3. Адміністративне право України. Академічний курс: Підручник : У двох томах : Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В. Авер'янов (голова) та інші. Київ : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. 592 с.
4. Енциклопедичний словник з державного управління; уклад. : Ю. Сурмін, В. Бакуменко, А. Михненко та ін. ; за ред. Ю. Ковбасюка, В. Трощинського, Ю. Сурміна. Київ : НАДУ, 2010. 820 с.
5. Приймаченко Д. Адміністративна діяльність митних органів у сфері реалізації митної політики держави : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Академія митної служби України. Дніпропетровськ, 2007. 468 с.
6. Чеховська І. Державна сімейна політика в Україні: теорія та практика реалізації: монографія. Кам'янець-Подільський, ТОВ «Друкарня «Рута», 2013, 736 с.
7. Соціальна і гуманітарна політика : підручник; авт. кол. : В. Трощинський, В. Скуратівський, М. Кравченко та ін. ; за заг. ред. Ю. Ковбасюка, В. Трощинського. Київ : НАДУ, 2016. 792 с.
8. Малімон В. Соціальна і гуманітарна політика: навчальний посібник. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2012. 352 с.
9. Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021 № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>.
10. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#top>.
11. Бакуменко В. Державне управління : Курс лекцій. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2011. 536 с.
12. Соболев Є. Діяльність органів публічної влади щодо реалізації захисту прав та свобод інвалідів: адміністративно-правова теорія та практика: дис...док. юр. наук: 12.00.07. Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2015. 546 с.
13. Конвенція про права осіб з інвалідністю (Конвенція про права інвалідів) ООН; Конвенція від 13.12.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#n52.

14. The Council of Europe Disability Strategy 2017-2023. URL: <https://www.coe.int/en/web/disability/strategy-2017-2023>.

15. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development: Resolution № 70/1 adopted by the General Assembly on 25 September 2015. URL: https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E.

16. Створення безбар'єрного середовища та соціальна інклюзія: світовий досвід для України : аналіт. доп. ; Зубченко С., Каплан Ю., Тищенко Ю. Київ : НІСД, 2020. 24 с.

17. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21.03.1991 р. № 875-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>.

18. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 р. № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>.